

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Mari Jože Osredkar

VLOGA PROF. LAMBERTA EHRLICH

PRI USTANOVITVI DRUŽBE ZA ŠIRJENJE VERE NA SLOVENSКИH TLEH

Jurij Perovšek

EHRlich IN UVELJAVLANJE SLOVENCEV KOT NARODA V EVROPI

Nik Trontelj

EHRlichOVA RELIGIOLOŠKA OBRAVNAVA SVETOVNIH VERSTEV

Sonia Vaupot

LOKALIZACIJA, TRANSKREACIJA IN TRZENJE

Helena Janežič

EHRlich IN ZAVEST SLOVENSKE DRŽAVNOSTI

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Mitja Steinbacher

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

mitja.steinbacher@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Matic Batič (Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, Slovenija), Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija), Mihai Dragnea (Universitetet i Sørøst-Norge, USN Handelshøgskolen, Vestfold, Norveška), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facultad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Simon Malmenvall (Univerza v Ljubljani, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, Slovenija), Aleksej Martinjuk (Respublikanski inštitut višje šole, Minsk, Belorusija), José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona, Španija), Dorina Onica (Institutul Național Al Patrimoniului, Bukarešta, Romunija), Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2023

Tisk:

Itagraf d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

150 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

*Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science*

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Vsebina

Mari Jože Osredkar

Vloga prof. Lamberta Ehrlicha
pri ustanovitvi Družbe za širjenje vere na slovenskih tleh

7

Jurij Perovšek

Ehrlich in uveljavljanje Slovencev
kot naroda v Evropi

29

Nik Trontelj

Ehrlichova religiološka obravnava svetovnih verstev

55

Sonia Vaupot

Lokalizacija, transkreacija in trženje

79

Helena Janežič

Ehrlich in zavest slovenske državnosti

103

UDK: 930.85(497.4):929Erlch L.
1.04 strokovni članek

Helena Janežič

univ. dipl. prof. zgod., univ. dipl. bibl.
(Narodna in univerzitetna knjižnica)
(Turjaška ulica 1, 1000 Ljubljana, Slovenija)
helena.janezic@nuk.uni-lj.si

Ehrlich in zavest slovenske državnosti

Izvleček: Sanje naroda o lastni državi so bile dolga stoletja tudi sanje Slovencev. Čeprav segajo korenine slovenskega povezovanja v zgodnjerednjeveško Karantanijo, so naši slovenski predniki po koncu karantanske države skoraj tisoč let živeli razdrobljeni med različne dežele in tudi države. Prve politične zahteve po skupni entiteti vseh pripadnikov slovenskega naroda so prvič zapisali marca 1848, v letu pomladi narodov.

Z jasno mislijo o samostojni slovenski državi je prvi nastopil dr. Lambert Ehrlich, ki je o samostojni Sloveniji govoril že leta 1933 v pridigi na Svetih Višarjah, konec leta 1941 pa je oblikoval ilegalni politični program z naslovom *Slovenski problem*, v katerem je med možnostmi predvidel Slovenijo kot samostojno državo. Dokument predstavlja ključno besedilo slovenske osamosvojitvene misli, ki je z Ehrlichovim umorom in zmago komunistične revolucije po drugi svetovni vojni skupaj z Ehrlichovimi učenci in drugimi migranti odšla na tuje. Veliko prej kot v domovini je dobila pomen edine, za razvoj slovenskega naroda sprejemljive rešitve.

Ključne besede: samostojna Slovenija, Slovenski problem, Višarska Slovenija, Slovenska deklaracija.

Ehrlich and the Consciousness of Slovenian Statehood

Abstract: Like every nation, the Slovene people were for centuries dreaming of having their own state. The roots of Slovene integration go back to early medieval Carantania; however, after the end of its existence, our Slovene ancestors lived dispersed among different lands and countries for almost one thousand years. The first political requirements for a common entity of all members of the Slovenian nation were first written down in March 1848, during the year of the Spring of Nations.

Dr Lambert Ehrlich was the first to unambiguously express the idea of an independent Slovenian state. As early as in 1933, he spoke about an independent Slovenia in his sermon at the mount of Svete Višarje. At the end of 1941, he created an illegal political programme entitled *The Slovenian Problem*; in one of his options, he envisioned Slovenia as an independent state. This document is the key text of the Slovenian independence thought. With Ehrlich's murder and the victory of the communist revolution after the Second World War, the idea of independence left for abroad together with Ehrlich's students and other migrants. There, much earlier than in its homeland, his thoughts for independence became the only acceptable solution for the development of the Slovenian nation.

Key words: Independant Slovenia, Slovenian problem, Višarje's Slovenia, Slovenian declaration.

Uvod

Slovenci živimo v svoji nacionalni državi dobrih trideset let. Željo stopiti na samostojno pot smo izrazili na plebiscitu, kjer je »ZA« samostojno in neodvisno državo Slovenijo glasovalo 88,5 % vseh volivcev oziroma 95 % tistih, ki so se plebiscita udeležili (Starman 2010, 44). Želja biti gospodar na svojem, je zapisana že v naše gene, a čeprav segajo korenine slovenskega povezovanja v zgodnjerednjeveško Karantanijo, so naši predniki po koncu karantanske države skoraj tisoč let živeli razdrobljeno med različne dežele in tudi države.¹ V dolgi in bogati zgodovini našega bivanja na tem prostoru ni bilo vedno pogojev ali pa volje, da bi do take uresničitve prišlo. Potreben je bil tudi poseben nasmeh zgodovine in čas pred dobrimi tridesetimi leti je bil tak milostni čas, ko so – lahko bi tako rekli – tudi vse zvezde prav stale. Pa vendar je bila pot do plebiscitarne odločitve o samostojnosti in nato izvedbe te volje velike večine Slovencev tlakovana z ubesedenimi mislimi in dejanji naših prednikov, ki so z jasnim pogledom videli slovensko prihodnost le v lastni državi.

1 Nastanek Karantanije na začetku 7. stoletja je povezan s Samovo plemensko zvezo (623–658) in predstavlja prvo slovansko državno tvorbo. Ime je dobila po pokrajini onstran Karavank in je kot politična tvorba verjetno segala tudi v del današnjega slovenskega ozemlja, njeno politično in versko središče pa je nastalo na Gosposvetškem polju. Notranjepolitične samostojnosti Karantanije, ki se je poleg očitne jezikovne kulture, pravnih običajev in navad kazala predvsem v volitvah lastnih knezov, je bilo konec okoli leta 828. Poseben obred ustoličevanja knezov pri Krnskem gradu na knežjem kamnu pa je v slovenskem jeziku potekal vse do leta 1414.

Prva politična zahteva v pomladi narodov

Zavest o bivanju vseh Slovencev znotraj ene entitete je bila kot politična zahteva prvič izpostavljena v letu pomladi narodov, torej leta 1848, s programom *Zedinjena Slovenija*,² odmevala pa je spet v *Majniški deklaraciji*³, prebrani leta 1917 v dunajskem parlamentu, in kot ideja o slovenski samostojnosti previdno vznikala v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. Za prvo zahtevo po samostojni slovenski državi bi lahko šteli zapis literata Boža Voduška v glasilu slovenskega katoliškega dijaštva *Križ na gori*: »Lastna država je za narod enak ideal kakor za poedinca osebna svoboda. Ona je za narod ravno tako nujna zapoved samospoštovanja kakor za poedinca.« (Vodušek 1927, 108)⁴ Vodušek je prihodnost Slovenije videl

- 2 Zahteve po zedinjeni/združeni Sloveniji so 29. marca 1848 prinesle *Kmetijske in rokodelske novice* v prispevku pod naslovom *Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem dobrega serca!*. Spisal jih je v množici aktivnih narodnih buditeljev najbolj agilen celovski stolni dekan Matija Majar - Ziljski in veljajo za prvi slovenski politični program. Glavna zahteva programa je bila združena Slovenija. Namesto razdrobljenosti na dežele Kranjsko, Štajersko, Primorsko in Koroško so zahtevali skupno kraljevino Slovenijo v okviru Avstrijskega cesarstva in enakopravnost slovenskega jezika v javnosti.
- 3 Leta 1917 je v Avstro-Ogrski ponovno oživel parlamentarno življenje, državni zbor se je sestel prvič po letu 1914. V imenu slovenskih, hrvaških in srbskih poslancev v dunajskem parlamentu, povezanih v Jugoslovanski klub, je njihov predsednik Anton Korošec 30. maja 1917 v državnem zboru prebral skupno izjavo, imenovano Majniška deklaracija. Z njo so zahtevali združitev Južnih Slovanov, živčih v monarhiji, v avtonomno enoto. V deklaracijskem gibanju, široki akciji po vsem slovenskem ozemlju, so v podporo izjavi zbrali okoli 200.000 podpisov.
- 4 Pesnik, prevajalec, jezikoslovec in mislec Božo Vodušek (1905–1978) je

v enakopravni federaciji, pisatelj in politik Anton Novačan pa je že nekoliko pred njim predlagal konfederativno zvezo s suverenimi republikami Hrvatov, Srbov in tudi Bolgarov (Grdina 2022, <https://enciklopedija-osamosvojitve.si>).⁵ Ideje o samostojni slovenski državi so poznali tudi v stranki SLS ves čas obstoja stare Jugoslavije, vendar ta ni bila nikoli sestavni del njenega uradnega programa (Granda 2022, 271). V zvezi z razvojem slovenske osamosvojitvene misli omenimo še predvojne komuniste, ki so zastopali federalno državno ureditev. Vsekakor pa samostojna Slovenija ni bila želja komunističnega vodstva, saj ta, kakor je bilo izrečeno nekaj desetletij kasneje, tudi nikoli ni bila njihova »intimna opcija«. Rešitev nacionalnega vprašanja je komunistom pomenila zgolj orodje za doseg političnih ciljev. Izstopajo pa nekateri posamezniki, med njimi Tržačan Vladimir Martelanc⁶, ki je zastopal »načelo o brezpogojni pravici Slovencev do samostojne države, vključno z odcepitvijo in ustanovitvijo samostojne republike« (Granda 2022, 273).

v mladosti pripadal mladinskemu katoliškemu prenovitvenemu gibanju, ki se je na Slovenskem najmočneje utelesilo v krogu revij *Križ na gori* (1924/1925–1926/1927) in *Križ* (1928–1930). Skupina je po glasilih dobila ime križarji.

- 5 Pisatelj in politik Anton Novačan (1887–1951) je že v mladosti pripadal celjskim narodnjaškim in neoslovanskim krogom. V dvajsetih letih se je njegovo politično gibanje preobrazilo v Slovensko republikansko stranko in čedalje odločneje zagovarjalo samostojno slovensko državnost. Sicer v konfederaciji z drugimi južnoslovanskimi narodi, vendar bi Slovenija po njegovem mnenju morala imeti tako lastno vojsko kot svoj denar.
- 6 Predvojni komunist, politik in publicist Vladimir Martelanc (1905–1944) je svoje življenje zaključil v koncentracijskem taborišču v Franciji.

Ehrlichova Višarska Slovenija

Omenjeni preobrati in oživitev programa, ki je bil prvič predstavljen leta 1848, predstavljajo zasuk v slovenski zgodovini in drobna rodovitna zrna, ki so naznanjala spremembe. Seme je bilo posejano in brez dvoma lahko zapišemo, da segajo korenine jasno zapisane ideje o neodvisni slovenski državi v drugo in tretje desetletje 20. stoletja. Napajajo se v Akademskem klubu Straža, ki je združeval katoliške študente in ga je leta 1937 ustanovil in vodil dr. Lambert Ehrlich. Rodil se je v Žabnicah v Kanalski dolini pod Svetimi Višarjami⁷ in tej božji poti je že od svoje zgodnje mladosti posvečal veliko pozornost. Svete Višarje – gora na stičišču, svetilnik na skali, v katero butajo valovi slovanskih, germanskih in latinskih ljudstev – so v času med obema vojnama predstavljale odmaknjeno oazo, kjer so se Slovenci lahko zbirali, saj to zaradi pritiskov v določenem obdobju ni bilo mogoče niti v Ljubljani, kaj šele na Koroškem ali v krajih, ki so po letu 1920 pripadli Italiji. Tja je bil po objavi razglasa »*Kaj Slovenci terjamo!*«⁸ že leta 1848 pregnan Matija Majar Ziljski.

- 7 Pred prvo svetovno vojno so živeli v Kanalski dolini, ki je do konca prve svetovne vojne oziroma do podpisa Saintgermainške mirovne pogodbe leta 1919 spadala pod avstro-ogrsko monarhijo, kjer so bili skoraj izključno pripadniki slovenske in nemške narodnosti. Še sredi 19. stoletja so bile občine Žabnice, Ukve in Lipalja vas popolnoma slovenske, občina Tablja (Pontebba) popolnoma nemška, v Naborjetu in Trbižu pa so prevladovali nemško govoreči prebivalci. Do prve svetovne vojne je bil proti Slovincem usmerjen asimilacijski oziroma germanizacijski pritisk, po priključitvi Italiji pa je pritisk prihajal z italijanske strani (Pahor 1987, 321).
- 8 Letak »*Kaj Slovenci terjamo!*« je bil ljudstvu namenjen letak, ki je natančneje razložil idejo zedinjene Slovenije, ki je bila javno prvič objavljena v letu 1848. Matija Majar je konec marca sestavil peticijo s programom *Zedinjena Slovenija*, ki je bila naslovljena na cesarja, med

Dr. Ehrlich je leta 1910 v Celovcu izdal knjigo *Svete Višarje* (Ehrlich 1910), ki zanj niso predstavljale le Marijine božje poti, temveč tudi duhovno, kulturno, geografsko in narodnopolitično središče, iz katerega izhajajo dobrine tako za slovenski kot za ostale narode. Odločilno sta ga zaznamovala tudi njegovo koroško poreklo in življenje v koroškem okolju. Določalo je njegovo vero v slovenski narod in odpor proti nemškemu hegemonizmu ter krepilo zvestobo ideji zedinjene/združene Slovenije in mu širilo pogled na Slovence v vsem etničnem prostoru.

Po posvetitvi se je ob duhovniškem delu posvečal tudi prosvetno-političnemu delovanju med svojimi rojaki na Koroškem in bil zaradi poznavanja razmer kot izvedenec leta 1919 imenovan za člana jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu.⁹ Tine Duh, eden od Ehrlichovih učencev in velik zagovornik slovenske osamosvojitvene misli,¹⁰ je menil,

Ljudstvom pa je krožila v prepisih. Letak je bil natisnjen 5. aprila 1848 in najverjetneje priložen *Kmetijskim in rokodelskim novicam* 10. maja tega leta.

- 9 Po koncu prve svetovne vojne so se januarja 1919 na mirovni konferenci v Parizu sestali predstavniki 32 držav, o vseh pomembnejših sklepih pa je odločal svet »velikih pet«, to je Velike Britanije, Francije, Kraljevine Italije, ZDA in Japonske. Kot del jugoslovanske delegacije so na konferenci sodelovali tudi slovenski predstavniki. Slednji so se zavzemali predvsem za ohranitev enotnosti slovenskega naseljitvenega prostora, ki so ga želeli obvarovati pred prevelikim razkosanjem na posamezne države. Slovenska delegacija, ki je bila strokovno izjemno dobro podkovana, pa je bila po prihodu v Pariz hitro soočena z mednarodnopolitično stvarnostjo. Ključna posledica pariške mirovne konference za Slovence je bila izguba kar 39 odstotkov etničnega ozemlja.
- 10 Tine Duh je s somišljeniki v Buenos Airesu ustanovil društvo Slovenski dom, ki je izdajalo glasilo *Slovenska pot*, kasneje pa je sodeloval še pri glasilu argentinskega Slovenskega državnega gibanja *Smer v sloven-*

da naj bi Ehrlich prišel do spoznanja o nujnosti samostojne slovenske države že na pariški mirovni konferenci. Tam je »osebno spoznal mehanizme delovanja svetovne diplomacije ter se je lahko prepričal, kako smo Slovenci malo poznani po svetu« (Duh 1984, 1). Predvsem pa je videl, kako malo šteje narod, če nima svoje države in si zanjo niti ne prizadeva. Že kot bogoslovec v Innsbrucku je razmišljal o pomenu vere za narodnost in razvijal svoj pogled na slovensko narodno samostojnost, izkušnja s pariške mirovne konference pa je nedvomno izoblikovala njegov strateško domišljen in dokaj jasno izdelan pogled na položaj slovenskega naroda v Evropi. Pripadnost narodu je trdno povezoval s pripadnostjo veri, slovensko narodno vprašanje pa je povezoval z odporom proti nacionalsocializmu in boljševizmu.

Leta 1922 je postal profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, članici leta 1919 ustanovljene ljubljanske univerze, kjer je predaval primerjalno veroslovje in apologetiko. Okoli sebe je zbiral aktivnejše katoliške študente in jih vključeval v misijonsko dejavnost. Škof Rožman ga je 23. marca 1931 uradno imenoval za študentskega duhovnika (duhovnika za akademike) (Juhant 2022, 126). Že zgodaj je opazil širjenje komunističnih idej med katoliško mladino in poskušal študente usposablјati za enakopraven nastop zoper komunistične celice na univerzi. Njegovo glavno orodje sta bila njegov duhovni profil in zgled. Udeleževal se je študentskih zborovanj v okviru katoliških akademskih društev in predstavljal krščanska stališča ter zavračal komunistične ideje, čeprav mu je to prineslo neprijetnosti in zasramovanja.

Poudarjal je pomen verske in narodnostne vzgoje ter ob tem razvijal in širil idejo samostojne Slovenije. Zanj je nav-

sko državo.

duševal mlade, ki so se okrog njega zbirali na Svetih Višarjah, kjer je imel leta 1933 znamenito pridigo, v kateri je z jasno ostrino zagovarjal samostojno in združeno Slovenijo: »Ni nključje, da smo se zbrali prav tukaj, marveč je to božja volja. Božja volja nam tukaj, na Svetih Višarjah, razodeva, kaj je naloga Slovencev na zemlji, kjer živimo. Ob temeljih te sve-te gore se stikajo tri poglobitna evropska plemena. Njihovi valovi, prihajajoči od juga, severa in vzhoda, bi udarili skupaj prav tu. Romani, Germani in Slovani bi prav tukaj skušali riniti drug drugemu mejnike nazaj. A naši očetje so bili modrejši od vojskovodij in politikov. Namesto mejnika so postavili na ta otok med tremi narodi cerkev. To je edini mejnik v Evropi, ki narodov ne loči, marveč jih združuje. Danes je tak mejnik vsa naša domovina. Slovenija mora biti mejnik, ki družī in veže jug s severom in vzhod z zahodom. Sama ne sme biti ne eno ne drugo ne tretje. Ostati mora mejnik, ki družī – kakor Svete Višarje. To je božja volja! To nalogo bo mogla Slovenija izpolnjevati samo v svobodi, ne pod gospodarjem, ki bi sedel bodisi na jugu ali na severu, na vzhodu ali na zahodu! Božja volja je, da mi vsi za to svobodo delamo. In božji volji se ne sme nihče izmikati!« (Čuješ 1992, 146–147)¹¹ Čuješ, ki je bil z Ehrlichom ves čas svojega akademskega življenja v Ljubljani tesno povezan, še zapiše, da je »v teh kratkih, preprostih stavkih dejansko obsežena vizija bodočnosti slovenskega naroda, slovenske zemlje in zgodovinsko poslanstvo, ki ga po božji volji ima slovenski narod v srcu Evrope. Z vrha Svetih Višarij, izpred Marijine cerkve na gori, ob katere vznožju se stikajo tri evropska plemena in tri evropske kulture, je rajni prof. Ehrlich svojim študentom z njemu lastno ognjevi-

11 Pridiga je delno objavljena v knjigi *Dr. Lambert Ehrlich, Stražar naših svetinj*, ki jo je leta 1992 v Kanadi skupaj s številnimi sodelavci pripravil Rudolf Čuješ.

tostjo in prepričevalnostjo slikal geopolitični položaj slovenske zemlje in jim dokazoval, da bo Slovenija mogla to svoje poslanstvo izpolnjevati samo, če bo prosta vsakega tujega gospodstva, samo v svoji svobodni slovenski državi.« (Čuješ 1992, 146–147)

Ehrlichova ideja o samostojni Sloveniji se je v zgodovino zapisala kot *Višarska ideja* ali *Višarska Slovenija*. Z Ehrlichom so Svete Višarje postale nekakšna sveta gora slovenstva, kjer je bila prvič jasno in odločno izražena ideja o samostojni slovenski državi, ki ne bo vključena v nekakšno federacijo ali povezana v konfederacijo, temveč bo povsem samostojna politična entiteta. Slovenijo je zaradi njene lege na stiku treh večjih evropskih jezikovnih skupin Ehrlich videl tudi kot evropski povezovalni element. Poudarjal je, da se bo slovenski narod ohranil le, če bo tudi samostojna država Slovencev v prihodnji evropski ureditvi postala njen aktualni sestavni del.

Na tej duhovno-geografski osnovi je Ehrlich gradil vizijo slovenstva in slovenske države tudi v zahtevnih časih okupacije. Čeprav je Ehrlichov pogled na slovenstvo dozorel že pred začetkom vojne, pa to vendarle ni pomenilo, da se je v tistem času zavzemal za razbitje jugoslovanske države. Zavedal se je, da se tako pomembna vprašanja rešujejo le ob večjih mednarodnih prelomnicah. In tak prelomni trenutek je napočil z okupacijo in razkosanjem Jugoslavije ter njenim dejanskim razpadom. Po njegovem prepričanju je tedaj nastopil primeren čas za vzpostavitev slovenske državnosti.¹²

12 Pragmatično plat Ehrlichovega pogleda na rešitev slovenskega nacionalnega vprašanja je leta 2001 na Ehrlichovem simpoziju v Rimu predstavil zgodovinar Godeša (Godeša 2002, 279–308).

Pavle Verbič, eden od stražarjev, ki je po vojni skupaj z Jožetom Kesslerjem in Tinetom Duhom v Argentini deloval v smeri slovenske države, je v pismu Ivanu Casermanu leta 1962 zapisal: »Ehrlich je bil vedo realist in, dokler je bila Jugoslavija, je videl smisel oziroma pravilnost slovenske borbe za samoupravo. Ko je ta razpadla, je predlagal samostojno slovensko vlado za vodstvo med vojno. Za bodočnost pa je predlagal, v skladu s tedanjo »blokovsko« miselnostjo, vključitev Slovenije v Intermarij, kjer bi bila možna eventualno še tesnejša zveza med Slovenci, Hrvati in Srbi.«¹³

Jugoslovanska vlada je prek Črne gore zbežala v begunstvo, za dr. Ehrlicha pa nazadnje na vladnem letalu za umik ni bilo prostora. Morda se je moral, namesto da bi z vlado odšel v tujino, vrniti v Ljubljano tudi zato, ker bi v mednarodnem okolju preveč vneto zagovarjal slovenske interese. Zagotovo je tudi njegov znameniti stavek, ki ga je izrekel po vrnitvi v Ljubljano maja 1941: »Nikdar več Jugoslavije!« (Jurčec 1973, 7)¹⁴, posledica razočaranja nad razvojem dogodkov.

Po ponesrečenem umiku s kraljevsko vlado v tujino se je Ehrlich v Ljubljani sestal z banom Natlačenom in ga poskušal prepričati v ustanovitev podtalne slovenske vlade. Dr. Ciril Žebot, tesen Ehrlichov sodelavec pri Akademskem klubu Straža in njegov naslednik, je precej kasneje opisal Ehrlichovo delovanje in potek dogodkov, kar je povzel z naslednjimi besedami: »Slovenija je sedaj prepuščena popolnoma sama sebi, brezpravju okupacije in svojemu trpljenju. Nikjer

13 NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana. Zbirka dr. Lamberta Ehrlicha (Ehrlich), f. 110/A.

14 Predavanje o slovenstvu, ki ga je imel Ehrlich na študijskem tečaju za študente pri jezuitih v cerkvi sv. Jožefa, je po Jurččevem spominu izzvenelo v vzklik *Nikdar več Jugoslavije!*.

ni nobene konkretne jugoslovanske oblasti, nikjer njenih predstavnikov, ne organizacije. Česar narod v tem trenutku predvsem potrebuje, je podtalna slovenska vlada za modro vodstvo vsega zapuščenega in preganjanega naroda in program za zedinjeno Slovenijo v svobodni slovenski državi po zavezniški zmagi. Pristavil je še, da je pri rokah zrela mladina, ki samo čaka navodil, da gre na to odrediščno delo.« (Žebot 1988, 201–228)

Ehrlich je jasno uvidel, da je vodstvo Jugoslavije v ključnem trenutku svoje narode pustilo na cedilu. 24. novembra 1941 je oblikoval ilegalni politični program in ga naslovil *Slovenski problem*¹⁵, v katerem sta postavljeni zahteva po osvoboditvi vseh Slovencev izpod tuje oblasti in združitve vseh slovenskih pokrajin v slovensko državno enoto. Nastajal je poleti in jeseni pod vtisom nemškega uničevanja Slovencev ter rastoče napetosti v Ljubljanski pokrajini. Besedilo je bilo namenjeno mednarodni javnosti in naj bi ga posredovali slovenski predstavniki pri begunski kraljevi vladi. V *Slovenskem problemu* je predvidel tri možnosti povezovanja. Po prvi naj bi Slovenija skupaj s Hrvaško in Srbijo tvorila zvezo – konfederativno Jugoslavijo, ki bi se ji lahko pridružila tudi Bolgarija. Kot drugo možnost zapiše veliko srednjeevropsko konfederacijo med Baltikom, Jadranom in Egejem, ki je bila kasneje poimenovana Intermarij. Če se ne uresničila nobena od teh konfederacij, pa naj bi kot tretja možnost »Sloveni-

15 *Slovenski problem* je ohranjen v več različicah. Prva objava dokumenta v celotni, izvorni obliki, taka, kot jo je Ehrlich poslal v tujino, je shranjena v Arhivu Republike Slovenije (ARS III, Furlan, a. e. 6640–6642). V NUK (NUK, B II 2093) je shranjena različica, ki je bila v prostore takratne Državne študijske knjižnice poslana 12. decembra 1941 s pripisom »Poslano kot študija v prevdarek«. Ne vsebuje drugega dela in je od prvotne daljša za dve točki.

ja postala samostojna država, prava Švica Vzhodne Evrope, v zaledju Trsta, kot kulturna in gospodarsko-prometna vez med zapadno, srednjo in vzhodno Evropo ter Balkanom, z mednarodno zajamčeno nevtralnostjo in nedotakljivostjo« (ARS III, Furlan, a. e. 6640–6642).

Njegovo vizijo Slovenije kot članice Zveze kulturno samostojnih narodov in držav od Baltika do Jadrana in Egeja je Verbic ocenil za blok transverzalne Evrope, ki bi na miroljuben in prijateljski način povezoval evropsko tradicijo zahoda in vzhoda. Zvezo je videl kot močan jez proti germanskemu in boljševiškem imperializmu, odpravila bi medsebojna trenja slovanskih narodov, rešila gospodarski problem Podonavja, Slovencem pa bi z neposredno mejo s severnimi Slovani in z živo državnopravno vezjo zagotovil varnost njene severne meje. Z navdušenjem je opisal tudi Ehrlichov predlog, da naj bi prav Slovenija, »ki je zgodovinsko neobremenjena in ki ima res nedolžno število ljudi, da res nikogar ne ogroža«, postala sedež te velike evropske zveze (Veric 1966, 308).

Besedilo *Slovenskega problema* je bilo prvič v celoti objavljeno v zborniku ob Ehrlichovem simpoziju v Rimu. Posebej je treba izpostaviti dve Ehrlichovi sklepni misli iz dokumenta, ki vizionarsko rišeta prihodnjo podobo Evrope in Slovenije: »Slovenski program izhaja iz dveh predpostavk, od katerih je odvisna sreča nove Evrope: da mora za vedno izginiti iz evropskega obličja prusovska zamisel nemškega rajha in da je treba iz vmesnega evropskega prostora odstraniti vzroke političnih, gospodarskih in kulturnih motenj, ki se je zaradi njih zrušila habsburška monarhija in versajski sistem nasledstvenih držav.« V drugi dodaja še: »Načela o ravnopravnosti vseh narodov, vsebovano v Atlantski izjavi so jamstvo, da bo takrat tudi slovenski narod končno do-

bojeval svojo tisočletno narodno pravdo.« (Godeša 2002, 279–308)

Kljub dejstvu, da je ban Natlačen zavrnil Ehrlichov predlog o ustanovitvi podtalne slovenske vlade, s katero bi v od tujcev razkosani deželi uvedli nekakšno nacionalno oblast, je Ehrlich nadaljeval pot po lastni zamisli. Illegalno glasilo Akademskega kluba Straža z naslovom *Slovenija in Evropa*, ki so ga stražarji začeli izdajati novembra 1941, kaže svež pristop do združene Slovenije in iskanja rešitve v povojni demokratični Evropi in »nikoli več Jugoslaviji«. Bolj kot na prelom z Balkanom usmerja na pomen vrnitve Slovenije nazaj v Evropo. V glasilu je 17. marca 1942 objavil *Slovensko deklaracijo*, v kateri, »izhajajoč iz enodušne volje slovenskega naroda, da hoče po sedANJI vojni doseči popolno rešitev tisočletnega slovenskega vprašanja« (Ehrlich 1942, 1–2), zapiše ključen slovenski program v duhu evropskega povezovanja.

Zaključek

Ehrlichov ideal je bila suverena slovenska država. Dopusčal je Jugoslavijo in tudi deloval v njeno smer, dokler je obstajala, bil pa je med prvimi, ki je dojel in tudi jasno zapisal, da je treba slovensko vprašanje reševati in uresničevati v mednarodnem in ne jugoslovanskem okviru. Njegova zamisel med drugo svetovno vojno je bila tudi edina alternativa jugoslovanski rešitvi slovenskega nacionalnega vprašanja, uveljavitev njegovega principa o državotvornosti vsakega naroda pa je dejansko omogočila zlom evropskega komunizma. Njegova ideja o zvezi, ki sega od Baltika do Egeja, pa se bolj ali manj odslikava v današnji zvezi evropskih držav. Ehrlichov *Slovenski problem*, ki predstavlja eno ključnih besedil slovenske osamosvojitvene misli, je bil v povojni matični

domovini povsem neznan. V komunistični Sloveniji ni bilo prostora niti za Ehrlichovo truplo, kaj šele za njegovo idejo o samostojni Sloveniji. Pa vendar je ta živela naprej. V svet so jo ponesli pred komunistično oblastjo bežeči Slovenci ob koncu druge svetovne vojne, jo negovali in prelili na papir med knjižne platnice ter jo zapisovali v glasila in časopise ter tako pripomogli, da je pred dobrimi tridesetimi leti postala resničnost.

Reference

ARS – Arhiv Republike Slovenije, III. *Slovenski problem*. Furlan, a. e. 6640–6642.

Čuješ, Rudolf. 1992. *Dr. Lambert Ehrlich, stražar naših svetinj. Gradivo za življenjepis*. Antigonish: Research Centre for Slovenian Culture.

Duh, Tine. 1984. Višarsko slovenstvo. Ehrlichova vizija slovenske bodočnosti. *Smer v slovensko državo* 20, št. 2 (101): 1–2.

Ehrlich, Lambert. 1910. *Svete Višarje*. Celovec: Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško.

Ehrlich, Lambert. 1942. Slovenska deklaracija. V: *Slovenija in Evropa* 2, 17. marec 1942: 1–2.

Ehrlichov simpozij v Rimu. 2002. Celje: Mohorjeva družba [et al.].

Godeša, Bojan. 2002. Ehrlich in zasnova slovenske države. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 279–308. Ur. Edo Škulj. Rim: Slovenska teološka akademija, Celje: Mohorjeva družba.

Granda, Stane. 2022. *Pot v samoslovenstvo*. Ljubljana: Družina.

Grdina, Igor. 2022. Novačan, Anton. *Enciklopedija slovenske osamosvojitve, državnosti in ustavnosti*. <https://enciklopedija-osamosvojitve.si> (pridobljeno 30. 10. 2022).

Juhant, Janez. 2022. *Lambert Ehrlich, prerok slovenskega naroda*. Celovec: Mohorjeva družba [et al.].

Jurčec, Ruda. 1973. »Jugoslaviam esse mutandam« ... ali Sloveniam esse moriendam«. *Sij slovenske svobode* 5, št. 4: 7.

Majar, Matija. 1848. Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem dobrega serca! *Kmetijske in rokodelske novice* 6, št. 13: 50 (2).

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana. *Zbirka dr. Lamberta Ehrlicha (Ehrlich)*, f. 110/A.

NUK B II 2093 – Narodna in univerzitetna knjižnica. *Slovenski problem*.

Pahor, Milan. 1987. Opcije v Kanalski dolini (1939–1942). *Zgodovinski časopis* 41, št. 2: 321–328.

Starman, Alenka, Križaj, Jernej. 2010. *Milijon 289 tisoč 369. 20. obletnica plebiscita za samostojno Slovenijo. Razstava Arhiva Republike Slovenije ob 20. obletnici plebiscita za samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Verbic, Pavle. 1966. Cilji slovenske narodne politike. *Koledar svobodne Slovenije* 18: 308.

Vodušek, Božo. 1927. Etika in politična miselnost Slovencev. *Križ na gori* 3, št. 6/7: 103– 109.

Žebot, Ciril. 1988, *Neminljiva Slovenija: spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*. Celovec: Družba sv. Mohorja.